

ASÂD DİLMURÂD'IN ROMANLARINDA TARİHÎ KAHRAMAN VE MİLLÎ RUH

Historical Character and Patriotic Spirit in Asad Dilmurod's Novels

Şaira DANİYAROVA*

Türkiye Türkçesine Aktaran: Veli Savaş YELOK**

Özet

Asâd Dilmurâd tarihî konularda hikâyeler, kıssalar ve romanlar yazmıştır. O, eserlerinde Özbeklerin geçmişindeki olayları ele alır, büyük tarihî şahısların hayatlarını hikâye eder. Bu makalede yazarın tarihî romanlarından yola çıkılmış, özellikle de onun "Mahmud Tarâbî" romanında sıradan bir zanaatkârlıktan büyük kumandanlığa ulaşan, binlerce insanı kendine inandıran ve milletin özgürlüğü için mücadele eden insan tipi üzerinde durulmuştur. Asâd Dilmurâd, Özbeklerin tarihî kahramanı Mahmud Tarâbî'nin cesaretini hikâye etmek vasıtasıyla karmaşık bir dönemin ve insanın hâlet-i ruhiyesinin tarihini okuyucuların dikkatine sunar. Roman hem Özbeklerin XIII. yüzyıldaki hayatını aksettirmekte hem de okuyucuya Mahmud Tarâbî'yi tanıtmaktadır.

Anahtar kelimeler: Özbek edebiyatı, Asâd Dilmurâd, tarihi roman, Mahmud Tarâbî, millî ruh.

Abstract

Asad Dilmurod is considered one of the well-known writers on history theme in Uzbek literature and the author of a number of historical novels and a lot of short stories. In his works he describes long history of Uzbek people, outstanding people's life in the past and their tragic destiny. This article focuses on the writer's historical novels particularly, the main character of "Mahmood Tarabi" is depicted as a great leader who was an ordinary craftsman before, could urge thousands of people to fight for nation's freedom.

Asad Dilmurod resents to his readers the history of harsh period and complicated human spirit by narrating his patriotic character, M. Tarabi's courage. The novel introduces Uzbek people's life in history reflecting historical character of Mahmood. Tarabi.

Key words: Uzbek literature, Asad Dilmurod, historical novel, Mahmood Tarabi, patriotic spirit.

Özbeklerin tarihinde Tomaris, Şirak, Celâlidin Manguberdi, Temür Melik, Mahmud Tarâbî gibi milli kahramanlar, işgalcilere karşı cesaretle mücadele eden, milletin kaderini kendi çıkarlarından üstün tutan şahıslar yaşamıştır. Onların şahsında hürriyet, milletin erkinliği, halkın cesareti tecessüm etmiştir. Asâd Dilmurâd günümüze kadar yazdığı tarihi konudaki birçok hikâye, kıssa ve romanlarında, örnek olarak, "Mahmud Tarâbî", "Fena Deştindeki Kuş", "Pehlivan Mahmud" gibi eserlerinde Özbeklerin

* Araştırmacı, Özbekistan Bilimler Akademisi, Alişir Nevai Dil ve Edebiyat Enstitüsü

** Yrd. Doç. Dr., Taşkent Şarkşünaslık Enstitüsü misafir öğretim üyesi,
velisavasyelok@gmail.com

geçmişindeki olaylara müracaat ederek, meşhur tarihi şahısların hayatı ve faaliyetlerini, acı kaderi ve trajik akibetini hikâye eder. İ. Yâkubov Asâd Dilmurâd'ın tarihi eser yazma hususundaki icadi tecrübelerini inceleyerek kendisinin "Tarihi Hakikat ve Bedii Telkin" makalesinde yazar hakkında şunları söyler: "Yazarın 'Mahmud Tarâbî' adlı ilk romanına da ruhi ve edebi hazırlık aşaması milli istiklalden oldukça önce başlamıştı. Onun 'Yaraktaki Bitik' (Silahtaki Yazı) hikâyesinde Tarabî'deki komutanlara özgü kararlılık ve cesaret duygusunun ana kanından geçtiği gösterilmiştir. Romanın yazılmadan önceki hazırlık aşamasında Asâd Dilmurâd öncelikle mezkûr mevzuda 1941 yılında yazılmış olan Âybek'in 'Mahmud Tarâbî' adlı dramatik destanındaki bilgilere dayanır. Ancak Âybek, Mahmud Tarâbî hakkında sadece bir destanla kanaat etmeden, 'Halk Kalkanı' (A. Deyç ile birlikte) piyesini ve 'Galvırcı' nesri dramasını yazmaya başlamış ama onun büyük edebi niyetlerinin hepsinin gerçekleştirilmesine dönem imkân vermediği için başka edebi planların gerçekleştirilmesiyle meşgul olmuş bir sanatkârdır. Hamid Âlimcan'ın 'Mukanna', Maksud Şeyhzâde'nin 'Celâliddin' dramaları, edebiyat tarihimizde yazılmış birçok tarihi romanı Asâd Dilmurâd'a ilham veren manevi ve ruhi eserler arasına katmak mümkündür"¹. Gerçekten de âlimin fikirlerini okumaya devam ettiğimizde Özbek edebiyatında çeşitli edebi türlerde tarihi muhtevalı edebi eserler yazan A. Kâdirî, Âybek, H. Âlimcan, M. Şeyhzâde, Mîrmuhsin, P. Kâdirov, A. Yâkubov gibi yazarlarımızın tecrübelerinin Asâd Dilmurâd'ın tarihi eserler yazmasında bir mektep mahiyetinde rehberlik ettiğini vurgulamak gerekir. Öyle kahramanlar vardır ki, üzerinden binlerce yıl geçse de onların cesareti milletin yüreğinde mühürlenmiş, millet onlar hakkında efsaneler, hikâyeler, destan ve rivayetler meydana getirmiş, bunlar dilden dile nakledilerek günümüze kadar intikal etmiştir. İşte milli kahramanlardan birisi de Mahmud Tarâbî'dir.

Mahmud Tarâbî adlı roman² üç kısımdan, her kısım ise farklı sayıdaki bölümlerden oluşuyor. Yazar, Mahmud Tarâbî adı etrafında sıradan bir zanaatkârlıktan büyük kumandanlığa ulaşan, binlerce insanı kendine inandıran ve milletin özgürlüğü için mücadele eden bir tip yaratmıştır. O, halkın hayatını, kaderini ve takdirini şahsi hayatından üstün tutmuştur. Asâd Dilmurâd hem Mahmud Tarâbî tipini fazlaca idealize etmez hem de onu mükemmel bir şahıs mahiyetinde tasvir etme endişesine kapılmaz. Romanda Mahmud Tarâbî tipi bir yandan yüce bir maksat için canını feda eden cesur insan sıfatında, diğer taraftan da saltanatın, yani iktidarın yanındaki

¹ İ. Yâkubov, "Tarihi Hakikat va Badii Talkin", *Özbek Tili va Adabiyoti*, 2008, S.: 4, s. 31.

² Asâd Dilmurâd, *Mahmud Tarabi*, Taşkent, Şark NMK, 1998.

pisliklerinden korkan, gönlünde ikilemler içerisinde yaşayan sıradan bir insan yapısında tasvir edilmektedir. Romanın ilk sayfalarından başlayarak eserde tasvir edilen kahramanlar fizikî yönden sağlam, heybetli, cengâver; ruhen de cesur, korkusuz, mert kişiler olarak aksettirilir. Romandaki kahramanlardan Bahtiyar, okuyucunun gözünde Özbeklerin eski dönemlerindeki vatanperver ve cesur kişilerin sembolü olarak canlandırılır. Yazar romandaki kahramanları canlandırırken onların giyimini, yaşamını, tavır ve davranışlarını, dünya görüşlerini, kısacası bütün yönlerini millilik unsurlarından hareket ederek sunar. Romanda Mahmud Tarâbî ile onun piri ve üstadı olan Şemsüddin Mahbubi liderliğinde Moğol işgalcilerine karşı çıkan halk isyanı ve bu gazanın ayrıntıları hikâye edilir. Eserde Çingizhan'ın torunu Çağatay ve onlara satılmış yerli zenginler olan Burhaniddin, Börinayhan, meşhur esnaf Mahmud Yalavaç tipleri de yer almaktadır. Tarih sahnesinde Moğol işgalcilerinin elinde oyuncak olan naipler, veliler ve emirler çekinmeden eleştirilir. Romanda Şemsüddin Mahbubi, Muhiddin Kemal, Suyguna Zebâ, Zor Cahân, Hür Kıygır gibi tipler Çağatay, Mahmud Yalavaç, Burhaniddin, Börinayhan, Alavhan Yusuf, Aliakbar Hoca al-Buharî gibi kahramanlarla mukayese edilmektedir. Bu ise yazarın samimi inanmışlığını, ruhun saflığını, âlem ve insan hakkındaki edebi, estetik ve felsefi düşüncelerini gösterir. Romanda; sunulan trajik anlardaki, insanın kaderindeki ve insanoğlunun tarihindeki vahşiliklerin tamamının iktidar ve büyük saltanat için yapıldığına şahit olunur. Bilinmektedir ki Moğol saltanatının kurucusu Çingizhan, kılıcıyla Özbeklerin başına gözün görmeyip kulağın işitmediği vahşilikleri getirmiştir. Yazar, XIII. yüzyıldaki Moğol işgali dönemini tasvir etmesi münasebetiyle insanın itikadı ve özgürlüğü, fitne ve fesatlara karışmış insan kaderi, tarihin tekerlekleri altında ezilip paramparça olan mürekkep karakterli şahısların sembolünü yaratmıştır. Şamanizmin âdetleri, örnek olarak Melike Gura'nın oğlu Gandu Çino'nun ruhu için onun hizmetine masum kızların kurban edilmesi amacıyla düzenlenen merasimin tasviri okuru korkutur.

Suyguna Zebâ tipi aslında işgalcilere karşı mücadele eden Tomaris tipini hatırlatır. Onda erkeklere özgü cesaret, mertlik, mücadele azmi ve hürriyet aşkı toplanmıştır. Melike Gura tipi ise romandaki trajik kadın olarak ifade edilse de, cahillikten aydınlığa çıkabilen olgun insan sembolüdür. Gura, Çingizhan'ın torunu olmasına rağmen kendi kocasına, soyuna, dinine ihanet ederek Mahmud Tarâbî'yi azat eder. Melike Gura'nın Mahmud Tarâbî'ye olan aşkı ve bu aşka dair motifler esere bambaşka bir güzellik veren yerlerdir. Genel olarak romandaki Mahmud Tarâbî'yle Melike Gura, Muhiddin Kemal'le Suyguna Zebâ arasındaki saf aşk motifleri okuru heyecanlandırır. Fakat Alavhan Yusuf'un Suzuğ'a olan aşkıdaki sahtelik

sezildiği için okurun gönlünde nefret uyandırır. Çünkü o, sevgilisine kavuşmak için herhangi bir vahşilikten çekinmez ve halkının sevdiği milli kahraman Mahmud Tarâbî'nin düşmanı olur. Savaşçılar ölümü göze alarak büyük bir mücadeleye girerler. Onların şiarı “Biz ölüme karşı gidiyoruz. Ölüm kurtarıcımız!”dır. Romanda dizinde derman kalmayınca kadar “hürriyet için” mücadele ederek can veren Suyguna'nın, ölümünden önce yıkıldığında vatan toprağını gözlerine süren Muhiddin Kemal'in, çuvala konulup nehre atılan Subuhabibi'nin, annesinin arkasından ağlayarak koşarken kılıç darbesiyle kellesi koparılıp düşen Mahmud Tarâbî'nin oğlu Celâlidin'in korkunç akibeti, “Elvada, beyim, cesetler içinde ceset olurum!” diye fısıldayarak ruhunu teslim eden Gura'nın ve nihayet ölümünden önce “Çok acı olmuştuk kendininki!” diyen Mahmud Tarâbî'nin ve onun yakınlarının acı kaderleri okurun dikkatini çeker. Savaşçılar kendi serdarlarının bile hayatını kurtaramazlar. Gura, Mahmud Tarâbî'yi kurtarmak için elinden geleni yapsa da bu işi başaramadan şehit olur. Bu noktada “Yazarın romanda tasvir ettiği vahşiliklerin tafsilatını, tarihimizin trajik bir dönemini bedii mahiyetle vermesinde nasıl bir edebi ve felsefi amaç söz konusudur?” sorusu ortaya çıkar. Bundaki amaç İslâmiyet'i ayak altına alıp, halkın manevi ve maddi zenginliğine kılıçla zarar veren Moğol işgalcilerine güçlü bir darbe vuracak olan, vatanını, onun her bir parça toprağını, ananelerini, milli âdetlerini mukaddes bilen milletin cesur yiğitleri ve kızlarının var olduğunu göstermektir. Yazar bu bedii niyetini Mahmud Tarâbî, Muhiddin Kemal, Suyguna Zebâ, Şemsüddin Mahbubi, Hür Kıygır, Kışkine Kıygır gibi birçok kahramanlar esasında tecessüm ettirir.

Asâd Dilmurâd tarihi olayları görünen şekliyle ve kuru bir ifadeyle hikâye etmeyip, tarihi delilleri kendi bedii tahayyülü, romantik fantazisi ile zenginleştirerek aktarır. Romandaki Burhaniddin ve onunla ilgili mahpuslar ve mahpushanelerin tasviri, Mahmud Yalavaç'ın rüyasındaki yeraltı saltanatına, yani ebedi kötülük ilahı Erlik'in hüküm sürdüğü memlekete düşüp kalması hakkındaki rüyanın bölümleri, Mahmud Tarâbî'nin Hızır'a benzeyerek derviş Edaiy görünüşünde Mahmud Yalavaç'la buluşmaları, Suyguna Zebâ'nın ölüm meydanından sağ salim dönüşü, Melike Gura ile Mahmud Tarâbî arasındaki aşk sahneleri, Muhiddin Kemal, Nigina, Sadafibi ve Suygunaların mağaraya kapatılıp sonra düşmanın elinde can verme sahneleri eserde tesirli bir şekilde ve dramatik ifadelerle anlatılmıştır.

Romanda kötülük ve iyilik arasındaki ebedi mücadele asıl manada telkin edilmiş. Bize göre, romandaki derin insani düşünceleri Kur'an-ı Kerim'deki yüksek hümanizm ve Allah'a olan itikat ile beslenmesinin dışında, eserin birçok yerinde oluşturulan sembolleri, olayların hikâye

edilmesini vücudumuzda, kalbimizde hissederiz. Bilinmektedir ki, kene, kan emici bir haşeredir. Asâd Dilmurâd Burhaniddin tipini tasvir ederken, onun halk arasında kene adıyla ünlü olduğunu ifade eder. Onun gözünde, gökteki ayın yerinde büyük bir kene asılmış gibi görünür. Bizce, bu bedii vasıtalar esere sembolik bir mahiyet kazandırır. Yani Burhaniddin adı, halkın kanını kene gibi emen cahil makam sahibine benzetilir.

Asâd Dilmurâd Mahmud Yalavaç gibi tarihi şahsı esere aktarırken belli esaslara riayet eder. İ. Yâkubov bunu şöyle değerlendirmektedir: “Esnaflar Mahmud Yalavaç kişiliği ve onun oğlu Masudbek’e nispeten tarihi ve edebi kaynaklarda da verildiği gibi stereotiplerin mahiyetine uygun düşmüyor, belki karmaşık kader sahipleri sıfatında telkin ve tahlil edilir”³. Mahmud Yalavaç ömür boyu can ve mal, makam ve mevki endişesiyle yaşamıştır. O, tarihte kurnazlığı ve gözü açık bir tüccar olmasıyla meşhur olan tarihi bir şahıstır. O, hilekârlığıyla Çingizhan gibi Moğol’un gönlüne giden yolu bulur. Asâd Dilmurâd Mahmud Yalavaç’ın hilelerini, kendi halkı ve kavmine ettiği ihanetin cezasını, ona mecazî bir şekilde rüyasında gösterir. Yani Mahmud Yalavaç, hainliği sebebiyle İslâm dininde tarif edilen şekliyle ne cennette ne de cehennemde yer bulur. Şamanizm inancındaki yer altı memleketine, yani Erlik’in padişah olduğu yavuzluk memleketine sürgün edilir. Mahmud Yalavaç burada Çingizhan ve onun kadınıyla görüşür. Mahmud Yalavaç’ın yavuzluk saltanatına mahkûm edilişinde çok büyük bir felsefi ve edebi mana vardır.

Mahmud Yalavaç Moğol işgalcilerinin vahşiliklerini ve onların halkına yaptığı zulmü çok iyi anlar. Ama o, saltanat, mal ve can telaşıyla vatanına ve halkına ihanet eder. Eserde onun bu ihaneti, binlerce adamı kılıçtan geçiren hunhar Çingizhan’ın yaptıklarından daha da dehşetli mahiyette telkin edilir. Alavhan Yusuf sembolü çoğu yönden kendi nefesine köle olan insanı temsil eder. Babası Zor Cahân böyle evlattan vazgeçer. Eserde cahil Alavhan Yusuf o kadar zâlim biri hâline gelir ki, esiri olduğu taht ve makam için hem esaret altındaki Mahmud Tarâbî’yi hem de kendisine rakip gördüğü Aliakbar Hoca al-Buhari’yi öldürür. Bu sahnelerde insanın nefis belasıyla ne derece kötüleceği, zulümlerini ne kadar artırıp insan görünüşünden çıkarak cahil bir mahlûk hâline gelebileceği gösterilir.

Romanda isyancıların bedenlenmiş olsalar da, ruhen yavuz güçlerin üstünden galibiyet kazandığı anlaşılır. Zira ölüme dahi aldırılmadan düşman karşısına çıkan Suyguna ve Muhiddin Kemal’in cesareti, gerçek aşk vasıtasıyla ruhen temizlenip, Allah’a secde eden Melike Gura’nın şecaati,

³ İ. Yâkubov, “Tarihî Hakikat ve Badii Talkin”, *Özbek Tili va Adabiyoti*, 2008, S.: 4, s. 32.

ölümünden önce mertlerce “Vur, kardeşim, vursana, durma! Bu can emanet, emanet canı böyle bir günde vermezsem, ne zaman vereceğim?! Kendimi bildiğimden beri arzu ettim Allah’ın cemaline kavuşmayı, şu saadeti senin kılıcından nasip etmiş! Vur, vursana, durma!”⁴ diyen Mahmud Tarâbî aslında düşmana yenilmiş değildir. Romanın ana kahramanı olan Mahmud Tarâbî ve onun yanındakiler romanda her ne şekilde tasvir edilmiş olurlarsa olsunlar, mal ve canlarının himaye için mücadele eden rezil kişilerden bin kere üstündürler. Onlar ölümü saadet bilirler.

Asâd Dilmurâd romanda, halkımızın efsanevi kahramanı hâline gelen Celâliddin Manguberdi’nin tarihini, onunla ilişkili tafsilatları sık sık hatırlatır. Çağatay, Mahmud Tarâbî’nin sıfatında dedesi Çingizhan’a karşı mücadele eden, mücadelesiyle ve kahramanlığıyla dillerde destan olan, Moğollara büyük darbe vuran Celâliddin Manguberdi’yi görmüş gibi olur. Aslında romanda tasvir edilen Mahmud Tarâbî’nin, onun ailesi ve yakınlarının kaderi Celâliddin’in kaderine çok benzemektedir. Bunun yanı sıra romanda Temür Melik hakkındaki hatıralar da sık sık hatırlanır.

Mahmud Tarâbî tipi gerçek manada Özbeklerin milli kahramanıdır ve onun şahsında itikat, hakikat, iman, hürriyet gibi en büyük faziletler tecessüm etmiştir. O, hürriyetperver biridir. Romanın merkezinde İ. Yâkubov ifade ettiği gibi “cehalet ve yamanlık, ihanet ve suçun inkârı üzerinden itikat bütünlüğü, imanın saflığı, hürriyet özlemi, vatana sadakat gibi mukaddes duyguları yüceltmek”⁵ yer almaktadır. Bunun yanı sıra Asâd Dilmurâd Özbeklerin tarihindeki milli kahramanlardan Mahmud Tarâbî’nin cesaretini hikâye etmek vasıtasıyla karmaşık bir dönemin ve insanın halet-i ruhiyesinin tarihini de okuyucuların dikkatine sunar. Yazar okuyucuyu özellikle tarihteki şahısların hayatı ve olaylar hakkında düşünmeye; günümüzdeki insanın hayatı, çabaları, itikadı, imanı ve inancı hakkında daha derin düşünmeye davet eder. Asâd Dilmurâd roman kahramanlarından hareketle kendisinin edebi ve estetik felsefesini sevgi ve nefret, sonuç ve sonuçsuzluk, ululuk ve alçaklık, iyilik ve kötülük, sağlam itikat ve döneçlik gibi birbirine zıt duyguları, koşutluk (paralellik) vasıtasıyla anlatır.

Romandan Asâd Dilmurâd’ın bu eseri yazmak için tarihi bilgiler ve kaynakları iyice incelediği anlaşılmaktadır. Romandaki Hür Kıyğır, Kığkine Kıyğır, Zuvalak, Derviş Adaiy, Zor Cahân, Alavhan Yusuf, Cora Gavbaş, Erdana Kuzgun gibi birçok kahramanın isimleri, bunlara yüklenmiş edebi ve estetik anlam dikkati çeker. Örneğin, Mahmud Tarâbî’nin kardeşleri Kıyğır

⁴ Asâd Dilmurâd, “*Mahmud Tarabi*”, Taşkent, Şark NMK, 1998. s. 285.

⁵ İ. Yâkubov, “Tarihi Hakikat va Badii Talkin”, *Özbek Tili va Adabiyoti*, 2008, S.: 4, s. 32.

hürriyetperver kuş anlamını verse de, Mahmud Yalavaç'ın yalakası "Zuvalak" adı "vızıldayarak yürümek" manasına gelir. Alavhan çabuk öfkelenen, uzağı görerek hareket etmeyen, çabuk yanıp sönen dar görüşlü birinin adıdır. Zor Cahân'a, bu dünyada özgürlük isteyen ve bu arzusuyla yaşayan insanın sembolü diyebiliriz. Romanda tasvir edilen şiddetli savaş, işgalcilere karşı yürütülen merdane mücadeleler birçok yönden Celâliddin Manguberdi'nin Çingizhan'a karşı yürüttüğü mücadeleyi hatırlatır. Özellikle Şemsüddin Mahbubi'nin tavır ve hareketleri birçok yönden, Çingiz işgalcilerine karşı cesaretle mücadele eden ihtiyar sufi ve elinde tuğ tutarak "gaza" ilan edip can veren Ürgençli tarihi şahıs Necmiddin Kübra'nın hayatını hatırlatır. Bunlardan şöyle bir sonuca ulaşmak mümkündür: Yazar romanında canlandırdığı birkaç tarihi kahramanda ve kendi yarattığı kahramanlarında, işgalcilere karşı mücadele eden veya kendi milletine ihanet eden binlerce kişinin hayatını ve kaderlerini tecessüm ettirmiştir. Bununla beraber yazar, Moğol işgalcilerine karşı duran Özbeklerin mücadele tarihini de aksettirmiştir. V. Yan'ın "Çingizhan", Mîrmuhsin'in "Hacend Kalesi", Cumaniyazov'un "Celâliddin Manguberdi" gibi eserlerindeki hususiyetlerden de yararlanmıştı.

Romanda Mahmud Tarâbî tipi gümüş ve altına, şan ve şöhrete asla tamah etmeyen, gönlü saf, derviş tabiatlı birisi olarak tasvir edilir. Dünya görüşü, insanlarla ve milletiyle olan münasebeti, samimiyeti onu milli kahraman mevkiine çıkaran faziletleridir. Kanaatimizce Mahmud Tarâbî tipi birçok yönüyle tasavvuftaki "insan-ı kâmil"i göz önüne getirir. Onun garip tavır ve hareketlerinde Hızır'ın sıfatları görünür. Örneğin, Mahmud Yalavaç'la görüştüğünde birden peyda oluşu, kapının olduğu yerde delikten girip gelişi, kendisini derviş Edaiy diye tanıtmaması, Masudbek ile olan görüşmelerinin hemen hepsi onun kâmil insan olduğuna, sıradan bir insan olmayıp belki de Allah'ın nazarının düştüğü nadir insanlardan olduğuna delalettir. Mahmud Tarâbî'nin kendisi tek başına halkın arasında dolaşmayı, onların hayatını yakından izlemeyi, pazarları gezmeyi çok sever. Kanaatimizce bunlarda Asâd Dilmurâd sembolik ve felsefi manalar, gayeler ileri sürmüştür. Yani dünya aslında birilerinin gelip geçtiği pazara benzetilmektedir. Sembolik manada pazarı yani dünyayı izleyen Mahmud Tarâbî tipi, danışment insanın sembolüdür. Bu da yazarın sadece tarihi roman tecrübelerini değil, belki de modern romancılık tecrübelerini *Mahmud Tarâbî* romanında kullandığını gösterir. Eserdeki her bir cümlenin, olayın altında felsefi anlamlar vardır. Mahmud Tarâbî'ye iftira etmeye çalışan Molla İbad sembolünde, birisine tuzak kuran ancak kurduğu tuzağa kendisi düşen cahil insan tipi verilmiştir.

Şaira DANİYAROVA

Mahmud Tarâbî adlı romanda isyancılar bedenen yenilmiş olsalar da, ruhen gönlün saflığı ve hürlüğü, imanın bütünlüğü, itikadın sabitliği yönünden düşmanlar üstünden galibiyet kazanmıştır. Mahmud Tarâbî tipi, ana kanından geçen hürriyetperverlik duygusuyla yoğrulmuş, vatan toprağını her şeyden mukaddes bilen milli kahramandır. Zira, onun annesi Azada Zaynab, “kendi evim, ölüm döşeğim” diyerek yaşadığı viraneyi her şeyden aziz tutar ve düşman elinde can verir. Ninelerimizin kendi ailesine ve özellikle evladına olan sevgisi, kocasına olan sadakati aynen Azada Zaynab, Subuhabibi tiplerinde görülür. Romanda tasvir edilen kahramanlardan her biri, bir dünya görüşüne sahiptir ve onlar Özbeklerin XIII. yüzyıldaki hayatını aksettirir.

Kaynaklar

- A. Dilmurad, *Mahmud Tarâbî*, Taşkent, Şark NMK, 1998.
- A. Hamrakulov, *Özbek Adabiyotida Mahmud Tarâbî Közğolonining Badii Talkini*, Taşkent, Yangi Asr Avlodi, 2009.
- A. Boymatov, “Mahmud Tarobi İsyamı”, *Yaşlık*, Taşkent, 1999, S.:1, -s. 65.
- İ. Yâkubov, “Tarihi Hakikat va Badii Talkin”, *Özbek Tili va Adabiyoti*, 2008, S.: 4.
- S. Sadık, “Romanmı Yaki Risola”, *Özbekiston Adabiyoti va San’ati*, Taşkent,: 2004, 30 yanvar.